

ОСОБЛИВОСТІ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ОПІЛЛЯ В МЕЖАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Богдан Гавришок, Наталія Жайворонко
gavrishok_b@ukr.net

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

Abstract: The geospatial regularities of forest distribution in the context of administrative formations on the territory of Opillya and within the Ternopil region are analyzed. The features of the distribution of forest areas within the forestry are determined. The age structure and species composition of forest stands in the context of forestry have been studied.

Key words: forest cover, forest, forestry, forest stand, age structure.

Територія Опілля в межах Тернопільської області характеризується великою лісистістю на рівні 27,4%. Площа лісів становить 47157,11 га, в тому числі під лісовими культурами. Це є позитивним явищем, адже лісистість території забезпечує екологічну рівновагу агроландшафту. Лісове господарство досліджуваної території за зайнятими площами поступається лише сільському. У Тернопільській області середній показник лісистості майже вдвічі менший і становить 14,2%. Проте, територія Опілля характеризується нерівномірним розподілом лісовкритих площ. Найбільші площі лісів (47,9% всіх лісовкритих площ) зосереджені в межах Бережанського району, а найменші (20,8%) - Підгаєцького. Причини такої нерівномірності: неспіврозмірність площ згаданих районів, а також природна неоднорідність Підгаєцького району. Східна його частина в історичному минулому була рівнинною степовою територією і тепер характеризується значною розораністю.

Найвища залісненість спостерігається у Рогачинській (56,3%), Тростянецькій сільрадах (53,4%) Бережанського району та Криницькій (50,5%), Бертниківській сільрадах (50,3%) Монастирського району. Значною лісистістю (>40%) характеризуються такі сільради: Урманська, Лапшинська, Курянівська, Підвисоцька, Вільховецька, зокрема Бережанська міська рада Бережанського району та Завадівська, Гончарівська, Комарівська, Вербківська, Садовецька Монастирського району. В Підгаєцькому районі лише в межах Завалівської сільради лісистість становить 43,3%.

Найменшу частку лісів (<10%) мають території таких сільрад: Літятинської Бережанського району, Гориглядівської, Григорівської, Доброводівської, Красіївської, Швейківської Монастирського району, Білокриницької, Бронгалівської, Галицької, Мирненської, Мозолівської, Новосілковської, Поплавської, Сільцівської, Староміської, Юстинівської Підгаєцького району.

Простежуються такі територіальні закономірності: найбільш лісиста північна частина регіону, в межах Бережанського району та південна, в межах Монастириського району. Найменш лісиста східна та південно-західна частина регіону Опілля в межах Тернопільської області.

Ліси дослідженої території переважно розміщені в зоні діяльності Бережанського (6 лісництв) та частково Буцацького лісгоспу.

На території Бережанського району лісгосподарювання здійснюють два підприємства: державне підприємство «Бережанське лісомисливське господарство» і державне підприємство «Бережанирайагроліс» (колишні колгоспні ліси).

Згідно наказу Державного комітету лісового господарства від 10.02.2005 року № 151 Бережанське державне лісомисливське господарство перейменоване в Державне підприємство „Бережанське лісомисливське господарство” [4]. Ця організація є основним користувачем лісових земель, а тому на її прикладі проаналізуємо видовий склад, вікову структуру та інші характеристики лісів регіону.

Зона діяльності Бережанського лісомисливського господарства охоплює п'ять адміністративних районів: Бережанський, Козівський, Зборівський, Монастириський, Підгаєцький. Лісове господарство в економіці досліджуваної території займає одне з провідних місць

На території Бережанського горбогір'я розміщено такі лісництва: Урманське, Нараївське, Бережанське, Литвинівське, Підгаєцьке, Завалівське, Козівське та Конюхівське. Найбільші площі мають Литвинівське – 5006 га, Нараївське – 4711 га та Бережанське – 4464 га, лісництва, менші площі займають Конюхівське – 3259 га, Підгаєцьке – 3214 га, Завалівське – 2411 га, Урманське – 2094 га, Козівське – 1136 га лісництва.

Основними лісоутворюючими породами є дуб (43,6%) та бук (41,3%). Частка хвойних порід складає 12,5%, м'яколистяних (береза, осика) - 2,5%, також зустрічаються липа, ясен, клен. У лісопосадках ростуть дуб, сосна, бук, ялина, граб, тополя, клен, береза.

У західній частині Бережанського горбогір'я, в таких лісництвах як Бережанське, Литвинівське та Нараївське домінуючою породою є бук, а в східній частині, в Завалівському, Підгаєцькому, Козівському, Конюхівському та Урманському лісництвах – переважає дуб. Обидві породи зростають на майже однакових площах. На півдні території, у Завалівському лісництві частіше зустрічається граб, береза, осика та липа. В центральній частині, в межах Козівського та Підгаєцького лісництв значну частку займають ялина, модрина, ясен, клен.

У віковій структурі лісів переважають середньовікові (34,2%) та пристиглі насадження — 26%, молодняки займають 23,2% і лише 16,3% площі, вкритої лісом, припадає на стиглі і перестійні насадження. Така вікова структура свідчить про інтенсивне лісокористування на території району протягом останніх десятиріч та про активну роботу лісників над формуванням видового складу лісів.

Як видно із картосхеми (рис.1) стиглі та перестійні деревостани переважають більше в західній частині лісомисливського господарства, на території Бережанського лісництва їх частка є найбільшою. У північній, південній та східній частинах, у межах Урманського, Конюхівського, Підгаєцького та Завалівського лісництв переважають середньовікові деревостани та молодняки. У Козівському лісництві домінують пристигаючі деревостани.

Відповідно до Лісового кодексу України лісові ділянки можуть бути вкриті лісовою рослинністю, а також постійно або тимчасово не вкриті лісовою рослинністю (внаслідок неоднорідності лісових природних комплексів, лісогосподарської діяльності або стихійного лиха тощо). До не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок належать лісові ділянки, зайняті незімкнутими лісовими культурами, лісовими розсадниками і плантаціями, а також лісовими шляхами та просіками, лісовими протипожежними розривами, лісовими осушувальними канавами і дренажними системами [3].

Через значні вирубки лісів, природна лісова рослинність збереглась лише на окремих ділянках. Більшу частку лісових ландшафтів займають похідні ліси, які виростили на місці вирубаних природних. Частка ділянок, вкритих умовно природною лісовою рослинністю становить 64%, а лісових культур - 36%.

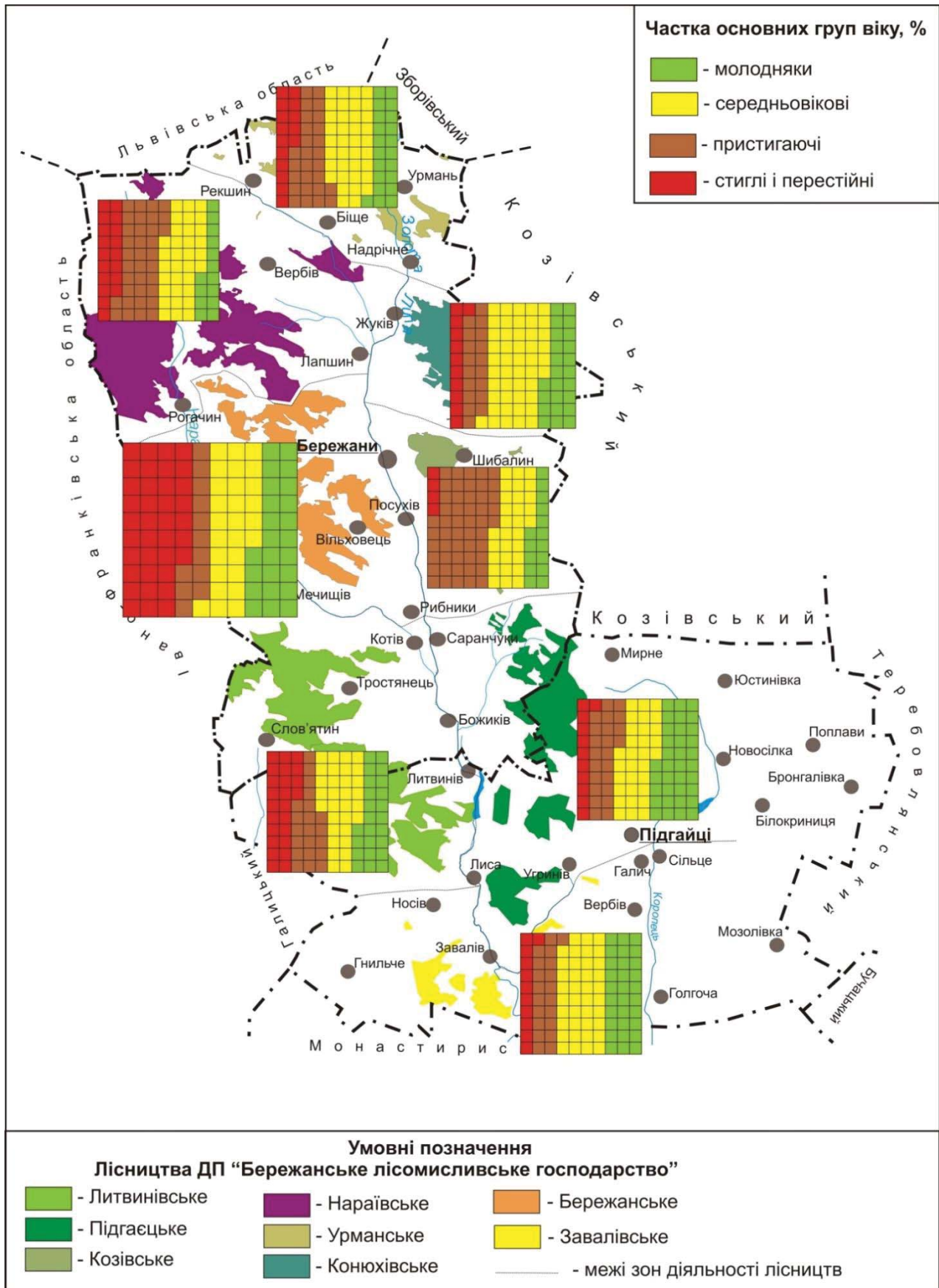
Щодо не вкритих лісовою рослинністю ділянок, то найбільшу частку становлять незімкнуті лісові культури (44%). Менші площі займають лісові розсадники, плантації – 24%, зруби займають 18%, а галявини та пустирі – 8 та 4%.

Найбільші площі ділянок вкритих лісовою рослинністю належать Нараївському лісництву, а найбільші площі лісових ділянок не вкритих лісовою рослинністю – Бережанському лісництву.

Згідно з офіційними даними, які є на сайті Бережанського лісомисливського господарства [4] щорічні площі рубок догляду за лісом становить за видами рубок: освітлення — 180 га, прочищення — 141 га; проріджування — 110 га, прохідні — 40 га.

Інші рубки пов'язані з веденням лісового господарства (санітарні, лісовідновні, реконструкції та інші) проводяться на площі 240 га щорічно.

Рисунок 1. Частка основних груп віку деревостанів у Бережанському лісомисливському господарстві, %

За матеріалами [4]

Основною проблемою при проведенні рубок догляду є запізнення, в окремих випадках, із термінами робіт, що приводить до зменшення частки головної породи у складі насаджень. Проведені рубки догляду і вибіркові санітарні рубки покращують породний склад насаджень. Їх санітарний стан перебуває під постійним контролем лісової охорони підприємства, інженерів охорони лісу лісгоспу та Тернопільського ОУЛМГ, спеціалістів лісозахисного центру „Львівлісозахист”.

Основним методом проведення рубок догляду є комбінований. Деревина від рубок догляду і санітарних рубок в основному (95%) реалізується в круглому вигляді місцевим організаціям, підприємствам та населенню і 5% використовується на власні потреби [4].

Крім законних рубок, у лісах досліджуваної території наявне незаконне користування, тобто незаконні рубки, які завдають збитків лісовій галузі Бережанщини.

Інколи проблема вирубки лісу привертає увагу громадськості та журналістів. «Вже декілька років поспіль хтось офіційно, а дехто таємно вирубують Курянівський ліс, що на Бережанщині. Ділянки неподалік Курянівського феномену займають площу до 50 га, ще трохи і вони зовсім «облисіють» і оглянути феноменальні скелі можна буде з дороги. Йде тотальна вирубка з двох сторін старовинних буків, дубів, грабів, а молодих дерев не насаджують» [5]. Питання підвищення ефективності лісогосподарського землекористування необхідно розглядати в тісному взаємозв'язку з організацією раціонального використання земельних ресурсів території загалом.

При аналізі кадастрової карти та ортофотопланів цікаву ситуацію спостерігаємо у с. Літятин Бережанського району. На схилі було пасовище, яке раніше використовували для випасання великої рогатої худоби, з часом поголів'я корів зменшилось. Кілька років територія не використовувалась і там почалось відновлення природної рослинності. Згодом її розпаювали, а у 2016 р. розорали для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, залишивши вузьку смугу цілини. Останню рекомендуємо передати під заліснення.

Важливим напрямом охорони земель сільськогосподарського призначення України є консервація, якій підлягають деградовані, малопродуктивні та техногенно забруднені землі [6]. Господарське використання таких земель є екологічно небезпечним та економічно неефективним, на них неможливо одержати екологічно чисту продукцію, умови, безпечні для здоров'я, проживання і відпочинку населення.

Консервація земель, згідно статті 172 Земельного кодексу України, здійснюється шляхом припинення їх господарського використання на

визначений термін шляхом залуження або заліснення. Обов'язковою умовою проведення консервації земель є розробка відповідного проекту [6].

Частка лісів, на даний час є меншою від оптимального показника лісистості. В агроландшафтах повинні створювати суцільні протиерозійні й водоохоронні лісові насадження на деградованих, малопродуктивних землях. Наприклад, можна розширити лісовкриті площі за рахунок сіножатей і пасовищ на крутих схилах. Це території таких сілрад як Курянівська, Угринівська, Мужилівська, Лисівська, Жовнівська, тощо. Лісове господарство - дуже цікавий і перспективний напрям використання земельних ресурсів для сильно розчленованої території Бережанського району, тому площі лісів тут варто збільшувати.

Також в перспективі доцільним є збільшення площ багаторічних насаджень. З підвищенням їх частки підвищується якість земельних ресурсів і ефективність їх використання. Для плодкових культур більш придатні території, які мають пологі схили до 5° ; насінневі сади добре ростуть на терасованих схилах до $8-10^\circ$; під кісточкові культури використовують більш круті схили; під ягідники, чагарники і полуницю краще відводити рівнинні ділянки або схили до 5° .

Рисунок 2. Фрагмент кадастрової карти в околицях села Угринів, територія, яку можна заліснити

Характерними особливостями лісівництва в регіоні є: нерівномірна лісистість досліджуваної території; значна фрагментованість лісового фонду; розташування великих лісових масивів переважно в межах Бережанського району; домінування у деревостанах таких порід як бук, дуб, граб, сосна, ясен з

домішкою в'яза, черешні, липи; незначне зростання лісистості окремих територій відбувається за рахунок створення лісокультур (переважно сосни) на неугіддях чи еродованих землях та активної експансії лісу на землі не залучені у сільськогосподарське виробництво.

Список використаних джерел

1. Гавришок Б. Просторово-часові закономірності лісогосподарського землекористування в Подільських Товтрах (у межах Тернопільської області) / Б. Гавришок // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: географія. – 2011. - № 2 (Вип. 30). – С. 25 – 34.

2. Дем'янчук П. Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон: Монографія / П. Дем'янчук, Й. Свинко. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. – 207с.

3. Лісовий кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

4. Офіційний сайт ДП Бережанського лісомисливського господарства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ternopillis.gov.ua/derzhlisgosp/dp-berezhanske-lisomislivske-gospodarstvo.html>

5. Попович Ж. На Бережанщині знищують унікальний ліс / Ж. Попович. // За збручем. – 2012. – №1. – С. 7–10.

6. Про охорону земель – Закон України від 19 червня 2003 р. з наст. змінами і допов [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962>